

РЕЦЕНЗИЯ

за докторската дисертация на Валентина Иванова Георгиева на тема:

*Съпоставителна характеристика на българската и английска военна терминология
(в областта на операциите по поддържане на мира)*

Дисертантката си е поставила нелеката задача да направи задълбочен многоаспектен анализ на терминологичната система в една тясна област от сферата на военните дейности, а именно операции по поддържане на мира (ОПМ) в английско-български съпоставителен план. Този подход, известен напоследък като домен-специфичен, е в съзвучие с най-новата тенденция в терминологичната теория и практика за фокусиране на терминологичните и терминографски проучвания по-скоро върху предметни подобласти, отколкото върху широки научнопрофесионални сфери. Добре е обоснована актуалността на изследването с необходимостта от съпоставително изучаване на неизследвана терминологична подсистема от гледна точка на нейните понятийно-семантични, лексикосемантични и терминообразователни аспекти с цел определяне на тенденциите и влиянието на английската върху българската терминология в проучвания домен. Широк е обхватът на ексцерпираните източници на английските термини и техните български съответствия – речници, официални документи, учебни пособия, монографии и статии, което гарантира достоверност на анализирания репрезентативен корпус. Много точно и кратко е формулирана целта на работата, която се свежда до „разкриване на специфичните характеристики на двете терминосистеми и изясняване на процесите, протичащи в българската военна терминология в дадената област”. Оттук следва и работната хипотеза за влиянието на съвременните процеси и явления в английската военна терминология върху българската. Логично са подредени задачите за постигане на целта: установяване на основните параметри на изследваните терминологични единици; екстралингвистична обусловеност за появата и развитието им; разкриване на понятийно-семантичните им характеристики; анализ на семантичната им вариантност; съпоставителен анализ на начините за терминологична номинация в терминосистемата; изследване на нейната динамика; методически проблеми на преподаването на изследваната терминология. Ясно са разграничени използваните подходи (съпоставителен, семасиологичен и

ономасиологичен) и методи (компонентен анализ, падежна граматика, когнитивен, количествен, анкетен). Приветствам идеята на дисертантката да уточни съдържанието на метатермините в заглавието, като наред с дефиницията на метатермина ‘военна терминология’ се прави преглед на изследванията на тази терминологична подсистема в исторически и съвременен план. Уводът завършва с кратко описание на структурата на дисертационния труд, която е продиктувана от разбиранията на известни терминологи за трите аспекта на термина – когнитивен, лингвистичен и комуникативен.

В Глава 1 се дава понятийно-семантична характеристика на военните термини. Във връзка с тази глава следва да изтъкна факта, че спорът сред терминологите относно начините на представяне на концептуалните отношения, категориите и структурата на знанието в отделна специална област все още продължава, независимо от предлаганите от когнитивната лингвистика и онтологията нови методи за класифициране на знанията. В този смисъл подходът на Валентина Георгиева към решаване на проблема заслужава особено внимание. Тя се опира на постановката, че всяка терминологична система е изградена от ядро и периферия. Като отправна точка служат 25 базови английски термина от Глосара на НАТО/NATO Glossary of Terms and Definitions (2013), наречен неправилно ‘речник’ от т.нар. Постоянна работна група по терминология към МО. Анализът продължава с идентифициране на ядрото на термините от подобластта на ОПМ (16 базови за двата езика и техните производни) чрез прилагане на количествен и компонентен анализ на значението на термина, базирайки се на теорията за лексико-семантичните полета, в които се структурира лексиката на всеки език. Отнесено за терминологията това означава, че термините, принадлежащи към едно лексико-семантично поле притежават поне една обща сема (семантичен признак), т.е. архисема в значението на определен клас обекти или на определена лексикосемантична група. Диференциалните семи, от друга страна, отличават значението на всеки термин от значението на другите термини в класовете/групите. Оттук чрез анализ на дефинициите на базовите понятия се извлича архисемата ‘военен’ от лексико-семантичното поле на военната терминология и съответно ‘операция/действие’ от лексико-семантичното поле на ОПМ. Следва анализ на системността на военната терминология по модела на М. Попова. Този оригинален модел разграничава вътрешна и външна системност, като вътрешната се подразделя на понятийно-семантична и лексико-граматична. Понятийно-семантичната, от своя страна,

може да бъде импликационна (партитивна и асоциативна) и класификационна. Базирайки се на споменатите теоретични постановки и съдържанието на официалните документи на НАТО, авторката предлага схема на системните отношения на термините от областта ОПМ (фиг. 6). С оглед на съпоставителния характер на разработката, всички български термини от класификациите са придружени с техните английски преводни еквиваленти. Анализът на системността на терминосистемата ОПМ води до извода, че структурата на системата представлява единство от (1) позиционни отношения (йерархични, съподчинени и опозиционни; (2) понятийно-семантични отношения (класификационни, асоциативни импликационни и партитивни импликационни) и (3) външносистемни отношения, реализирани чрез транстерминологизация, тоест миграция на термини от ОПМ в други терминосистеми и общоупотребимия език. От особен интерес в тази глава е изборът на специализираните тематични области като терциум компарационис – избор, продиктуван от практическа гледна точка с оглед на реализацията на абстрактната теоретична универсална когнитивна система при преподаването на специализирана терминология. Приветствам тази дидактическа посока на изследването поради факта, че този аспект на терминологията като че ли е най-малко дискутиран в литературата. Колегата Георгиева предлага интересна методика за преподаването на специализирана терминология, базирана на предварителна съпоставка на родните и чужди термини за установяване на еквивалентността на терминологичните значения независимо от тяхната формална структура и фонетичен облик. Данните от съпоставителния анализ се използват за групиране на двойките съпоставяни термини според трудността на усвояването им от обучаемите. Аналитичната процедура води до два вида сходства, а именно (а) методически релевантни, напр. humanitarian aid/хуманитарна помощ, а именно калки и интернационализми и (б) методически нерелевантни, напр. intelligence/разузнаване, а не интелигентност, тоест става въпрос за т.нар. „лъжливи приятели на преводача”. Освен сходствата, са изведени и два вида различия – методически релевантни и методически нерелевантни. Важен момент в изследването е използването на анкетния метод за определяне на тематичните области – доказателство за необходимостта от съвместните усилия на езиковеди-терминолози и специалисти в съответните области при решаването на терминологични проблеми.

Глава 2 е посветена на особеностите на лексикосемантичните процеси в българската и английска терминосистема на ОПМ. Тук са разгледани явленията полисемия, омонимия, синонимия и антонимия в изследваната терминосистема. Тези семантични процеси в терминологията са известни под общото название 'вариантност'. При анализа на полисемантични двойки от двете съпоставяни терминологии се определят две групи термини – симетрични и несиметрични. От своя страна симетричните термини се подразделят на моносемантични еквивалентни термини (значението на термина в един език съответства на значението на термина в другия) и полисемантични еквивалентни термини (има съответствия между значенията на българския и английския термин). Несиметричните термини също се подразделят на два вида – моносемантични частично симетрични (значението на термина в единия език частично съответства на значението на термина в другия) и полисемантични несиметрични (в дадена двойка поне единият от двата термина е полисемантичен). Тази оригинална класификация е илюстрирана с конкретни примери. Изводът от анализирания примери е, че междуезиковата асиметрия е разнообразна по характер и се дължи на различни причини.

За разлика от полисемията, която се определя като семантична вариантност, синонимията се дефинира като формална вариантност. За целите на работата синонимните термини се подразделят на лексикални, словообразователни, синтактични и графични (абривиатури и символи), като всеки вид е илюстриран с примери от корпуса. Антонимите са класифицирани като словообразователни и лексикални и също са илюстрирани с примери от двата езика. В изводите към Глава 2 се посочва, че основната причина за поява на междуезикова асиметрия е стремежът към икономия на езика. Явлението полисемия е застъпено и в двата езика, но се проявява по-често в английския език. Все пак в основната си част термините от областта на ОПМ са моносемантични и еквивалентни поради екстралингвистични фактори - налагане на стандартизирана терминология в тази област поради международния характер на операциите по поддържане на мира. Относно синонимията изводът е, че за българската терминология е характерна синхронна употреба на домашен и чужд (от руски или английски) термин, водеща до абсолютни лексикални синоними. Правилен е изводът, че наличието им може да затрудни процеса на професионална комуникация.

В Глава 3 дисертантката си поставя за цел да установи най-продуктивните способности за терминологично образуване и терминологична номинация в българската и английска терминосистема ОПМ. Анализът протича с представяне на начините на терминологична номинация: семантичен начин (метафоризация, метонимичен пренос и промяна на терминологичното значение); морфологичен начин (афиксация и композиция); формалносинтактичен (образуване на термини словосъчетания); конверсия; компресивни начини за терминологична номинация (блендинг/телескопия, универбизация, кондензация); графичен метод (абривиация); заемане на термини (терминозаимстване). Няма да се спирам подробно на аналитичните процедури, които следват основно методиката на М. Попова (2012) и са проведени прецизно с привеждане на подходящи примери от двата езика. Важно е да се отбележи стремежът на авторката след подробния анализ на съответната група термини да извежда модели, като напр. междуезиково симетрични/несиметрични термини словосъчетания и т.п.

В заключението са обобщени резултатите от изследването с коментар за изводите от тях. Основният извод е, че военната терминология, и в частност терминосистемата ОПМ, се развива динамично в съответствие с динамиката на социално-политическите явления. Българската военна терминология се създава под изключителното влияние на английската. Тази терминология е открита терминологична система, има интердисциплинарен характер и е в непрекъснато взаимодействие с общоупотребимия език. Основата на терминосистемата ОПМ са дву- и многокомпонентни номинативни единици. Повечето термини са със семантично и структурно съответствие в двата езика, което потвърждава факта, че българската терминосистема се изгражда основно чрез заемки от английски (материални и калки) поради императивния характер на документите на НАТО и необходимостта от стандартизиране и унифициране.

Научните приноси на дисертацията са прецизно формулирани. Двата индекса в приложението, съответно на изследваните български и английски термини, са една добра основа за създаването на двуезични учебни глосари в изследваната област. Интересно е защо дисертантката не е съставила общ списък на английските термини и техните български преводни еквиваленти, в който терминологичните лакуни вследствие на все още нестандартизирана българска терминология да бъдат запълнени с предложени от автора еквиваленти, базирани на терминологичната системност.

Изтъкнатите по-горе положителни качества на дисертационния труд, както по отношение на неговата научна стойност, така и във връзка с практическата му приложимост при по-нататъшното унифициране и стандартизиране на военната терминология, ми дават основание да препоръчам на Научното жури да присъди на докторанката Валентина Иванова Георгиева образователната и научна степен „доктор”.

31.07.2014 г.

Член на научно жури:

/Проф. Боян Алексиев/